

KRITÉRIA A SPECIFICKÉ ASPEKTY EKONOMICKÉHO RŮSTU V ČR PO ROCE 2000

Ladislav Hájek
Fakulta informatiky a managementu
Univerzita Hradec Králové
Rokitanského 62
500 03 Hradec Králové
Česká republika
Ladislav.Hajek@uhk.cz

ABSTRACT

Criteria and Specific Aspects of Economic Growth in the Czech Republic after 2000

The contribution is concerned with macroeconomic growth in the Czech Republic after 2000. There are remembered problems of measuring and international comparison of gross domestic product as economic growth criterion. Economic policy aimed at foreign direct investments is highlighted as the main incentive of economic growth. Business environment pattern is focused on tax burden and its influence on economic growth. At the end there is discussed mass media share on firm's and household's expectations, confidence or business environment formation.

KEY WORDS

Economic growth, economic policy, foreign direct investments, business environment, mass media.

1. Úvod

V roce 1997 došlo v ČR k absolutnímu poklesu tempa růstu hrubého domácího produktu (HDP) o 0,7 %. Tento nepříznivý vývoj pokračoval i v roce 1998, kdy HDP klesl ve srovnání s předcházejícím rokem o 0,8 %. Po překonání měnové a politické krize dosahuje česká ekonomika od roku 1999 pozitivních přírůstků HDP s poměrně výraznými meziročními výkyvy.

Kvalita ekonomické analýzy, spolehlivost predikce budoucího vývoje a účinnost hospodářské politiky závisí na kvalitě a úrovni zpracování prvotních informací, na jejich vypovídací hodnotě a mezinárodní srovnatelnosti. Jde především o problémy měření a mezinárodního srovnávání HDP jako kritéria ekonomického růstu. [1] Pokud kvantitativní analýzy a prognózy uvedenou problematiku nějakým způsobem neakceptují (při samotném zpracování či při formulování závěrů a doporučení), mohou být pro koncipování hospodářské politiky zavádějící. Ve sledovaném období i z tohoto

důvodu vzrostl rozdíl mezi předpokládaným vývojem makroekonomických ukazatelů a skutečností.

Určité přihlédnutí k povaze a mezinárodní srovnatelnosti statistických ukazatelů (v minulosti rozebírané autorem např. v příspěvku [1], [8], [19]) by zvýšilo vypovídací hodnotu, spolehlivost a přínos kvantitativních analýz i predikcí. Z našich domácích informačních zdrojů vycházejí zprávy, přehledy a doporučení mezinárodních organizací a institucí, které byly z výše uvedených důvodů postaveny na zastaralých, nerevidovaných a nesrovnatelných údajích. Některé aspekty a metodologické přístupy k ekonomickému růstu a mezinárodnímu srovnávání předkládané autorem se postupně odrážejí v naší statistické praxi především od roku 2004 (v souvislosti se sjednocováním a harmonizací této činnosti s Evropskou unií).

Tempo růstu české ekonomiky po roce 2000, ale i další vývoj v nejbližších letech je podmíněn některými specifickými aspekty, které souvisejí s povahou a zaměřením hospodářské politiky ČR. *Hospodářská politika* české vlády se v průběhu 90. let zaměřovala na makroekonomickou stabilizaci. [2, s. 20] Až dodatečně v období narůstání ekonomických problémů (pokles tempa růstu hrubého domácího produktu, rychlé zvyšování deficitu obchodní bilance, růst míry nezaměstnanosti aj.) začaly být rozpracovávány státní programy restrukturalizace, rekvalifikace, proexportní politiky, ochrany domácího trhu před zahraniční konkurencí (tzv. antidumpingový zákon) a byla přijímána opatření, která se v průmyslově vyspělých zemích realizují pod pojmem *průmyslová popř. strukturální politika*.

Od roku 1998 se důležitou součástí průmyslové politiky stává *program podpory domácích a zahraničních investic*, který byl rozhodujícím výchozím impulzem růstu jednotlivých komponent HDP, a to z hlediska makroekonomických výdajů, důchodů i produktu. V souvislosti s uvedeným programem rostly výdaje vlády na nákup zboží a služeb pro rozvoj infrastruktury (komunikace, dopravní síť, školství apod.). Vládní a

zahraniční investice stimulovaly růst domácích investic. S růstem pracovních příležitostí klesá míra nezaměstnanosti, roste makroekonomický důchod, zisky firem, disponibilní důchod a celková spotřeba domácností. Domáci a zahraniční investice se s určitým časovým zpožděním, ale *s multiplikačním efektem* odrážejí v *růstu finálního produktu*, a to i v produkci zboží a služeb určených pro zahraniční subjekty. V jednotlivých letech se tak mění význam spotřeby domácností, hrubých soukromých domácích investic, výdajů vlády a čistého exportu na tvorbě HDP i na jeho tempu růstu.

V příspěvku je rozebírána problematika měření a mezinárodního srovnávání *HDP* jako kritéria ekonomického růstu, ale i jako *východiska rozhodování o povaze a zaměření hospodářské politiky ČR*. Vyzdvížen je význam hospodářské politiky zaměřené na *podporu domácích a zahraničních investic* jako rozhodující faktor růstu ekonomiky ČR po roce 2000. V závěru příspěvku je diskutována úroveň podnikatelského prostředí v ČR (především daňové zatížení) a vliv médií na utváření tohoto prostředí, na spotřební a investiční očekávání. [3]

2. HDP jako kritérium růstu v mezinárodním srovnání

Hrubý domácí produkt a jeho tempo růstu patří k hlavním makroekonomickým ukazatelům, na základě kterých je posuzována mezinárodními organizacemi úspěšnost jednotlivých zemí z hlediska času i ve srovnání s jinými ekonomikami ve světě. Tento ukazatel je rovněž *důležitý pro stanovení cílů a nástrojů hospodářské politiky*. Na základě rozboru dosavadního vývoje HDP nabývá hospodářská politika expanzivní nebo restriktivní charakter, stimuluje nebo brzdí ekonomický růst, vytváří příznivější nebo tvrdší podmínky pro podnikání a investiční činnost.

Úroveň HDP na obyvatele v rámci daného regionu je hlavním *kritériem pro poskytování* různých druhů *finanční podpory* méně rozvinutým oblastem, a to ze státního rozpočtu určité země, ale i ze strukturálních aj. fondů Evropské unie (EU). *Strukturální politika* zahrnuje nejenom utlumování neperspektivních odvětví a oborů, ale především stimulaci perspektivních odvětví, podporu exportu, podporu technického rozvoje, *domácích i zahraničních investic* apod. K urychlení procesu restrukturalizace došlo i v souvislosti se vstupem ČR do Evropské unie 1. května 2004.

Nepřesné a *zkreslené údaje o HDP* mohou dlouhodobě poškozovat nebo naopak zvýhodňovat některé členské země EU a regiony, a tak *narušovat principy hospodářské i sociální soudržnosti* a solidarity, na kterých stojí evropská integrace. Celková rozpočtovaná částka strukturálních fondů v letech 2000 – 2006 představuje 195

mld. euro. Nejsou v tom přitom zahrnuty další finanční prostředky, které plynou z EU do statistikou vykazovaných méně rozvinutých regionů z Fondu soudržnosti. [4]

Samotný ukazatel *HDP a jeho interpretace* analytiky, ekonomickými experty a médii *vede k utváření určitého podnikatelského i spotřebitelského očekávání* a atmosféry, která zpětně pozitivně nebo negativně *ovlivňuje růst makroekonomického produktu*. Vedle úzce ekonomických a přísně analytických přístupů ke zkoumání růstu HDP je důležitý i širší pohled, který by doplnil analýzu vycházející z oficiálních statistických údajů úvahou o srovnatelnosti a vypovídací hodnotě těchto ukazatelů. Jedině tak je možné se vyvarovat závažných omylů při *formulování hospodářské politiky* na úrovni vlády, ale i chyb při hodnocení investičních možností na úrovni firem. [5]

HDP ve stálých cenách nepostihuje důchodové efekty, které vyplývají ze *změn cenových relací v zahraničním obchodě* (T/T, terms of trade), kdy ceny našich vývozu zboží a služeb rostou rychleji než ceny dovozní. Ke zlepšování směnných relací dochází v ČR v posledních letech např. při *apreciaci* domácí měny (zhodnocování české koruny ve vztahu především k euru a US dolaru) nebo v souvislosti s pozitivními strukturálními změnami ve výrobě a vývozu domácích výrobků do zahraničí (růst podílu výrobků na vyšším stupni zpracování, a tedy s vyšší přidanou hodnotou, vyšší kvalitou a technickou úrovní). HDP vykazovaný ve stálých cenách v důsledku toho klesá, ale reálný národní důchod jako rozhodující *zdroj domácí spotřeby a investic* se zvyšuje. [6], [7]

V zemích s vysokou mírou *zahraničních investic*, kde velkou část kapitálové zásoby vlastní zahraniční subjekty (např. v Irsku, ale i v ČR) ukazatel HDP i ČDP (čistý domácí produkt, tj. HDP snížení o amortizaci) nadhodnocuje ekonomický blahobyt (životní standard) občanů dané země. V poslední době klesají *reinvestice* zahraničních investorů ze zisku dosaženého v ČR a roste objem prostředků, které odcházejí od nás v podobě dividend zpět do zahraničí. V takových případech je přesnějším kritériem ekonomického růstu *čistý národní produkt* (ČNP). ČNP je ve srovnání s ČDP upravený o saldo čistého důchodu z aktiv dané země v zahraničí (tj. o příliv důchodu z domácích aktiv působících v zahraničí snížený o odliv důchodu ze zahraničních aktiv využívaných doma). ČNP tak *zachycuje úroveň čistého důchodu vytvořeného a dostupného obyvatelům určité země*. ČDP a ČNP jsou vhodné z hlediska posuzování ekonomického blahobytu a tempa ekonomického růstu, zatímco ukazatele HDP a HNP jsou vhodné pro analýzu produkce.

Změny a vývoj HDP byl relativně spolehlivým kritériem růstu v době, kdy míra znehodnocení kapitálu

(amortizace) a její podíl na HDP byla poměrně stálá z hlediska dlouhodobého. V těchto podmínkách byl rozdíl mezi tempem růstu ukazatele hrubého domácího produktu a čistého domácího produktu (ČDP) zanedbatelný. Od poloviny 80. let se však mění struktura investic, *roste podíl kapitálových statků s krátkou dobou životnosti* (např. investic do informačních, komunikačních aj. vyspělých technologií) a ukazatel vývoje HDP tak neodráží reálné tempo růstu ekonomiky.

Rozdíly v metodice měření HDP vedou při mezinárodním srovnávání ke zkresleným analýzám a závěrům, které mohou negativně ovlivnit *hospodářskou politiku. Podhodnocení objemu HDP a tempa ekonomického růstu v ČR vedlo v 90. letech, ale i na počátku nového tisíciletí k restriktivní fiskální i monetární politice* (ve srovnání s EU, ale především s USA a ve vztahu k revidovaným, mezinárodně srovnatelným údajům). Jednou z příčin bylo i to, že oficiální národní a mezinárodní statistika daňového zatížení nadhodnocovala míru zdanění v ČR ve srovnání s jinými zeměmi (nahodnocením daňového výnosu poměřovaného s podhodnoceným objemem HDP). Např. v roce 2000 dosáhla celková daňová zátěž (celkové daňové příjmy ve vztahu k HDP) v ČR 39,4 %, za Evropskou unii v průměru 41,6 %, zatímco pro USA vykázala oficiální statistika OECD celkovou daňovou zátěž pouze 29,6 % a pro Mexiko 18,5 %. [8, s. 715]

Snaha o snižování vykazovaného daňového zatížení, nedostatečný výběr daní a snižování veřejných výdajů založené na negativních domácích i zahraničních analýzách a doporučeních mezinárodních organizací jako je OECD (Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj), MMF (Mezinárodní měnový fond), SB (Světová banka) aj. mělo pak převážně restriktivní vliv na vývoj české ekonomiky. Hospodářská politika se tak odrážela v nižším tempu růstu HDP, než které by odpovídalo ekonomickému potenciálu a reálným ekonomickým podmínkám. [1]

Při mezinárodním srovnávání je rozhodující, aby byla uplatněna *stejná kritéria*, [3] která by na základě analýzy reálného stavu ekonomiky umožnila objektivní hodnocení a *rozhodování o spotřebních výdajích, investicích a dlouhodobé ekonomické strategii* na úrovni vlády i podniků.

Český statistický úřad (ČSÚ) postupně sjednocuje naši metodiku s EU a provádí zpětnou revizi původních údajů. Revize odhadů HDP a dalších makroekonomických veličin rovněž zpřesňují původní údaje na základě nově získaných nebo aktualizovaných informací a odhalených chyb. ČSÚ při svém statistickém šetření vychází z údajů necelých 10 % všech ekonomických subjektů. Problémem jsou chyby ve výkazech a nízká návratnost formulářů. Vedle přechodu na metodiku EU je to další příčina rozdílů

mezi původně publikovanými odhady a revidovanými údaji.

Pravděpodobně největší chyba se objevila v odhadech ČSÚ v roce 2003, kdy došlo k revizi (snížení) původně odhadovaného deficitu obchodní bilance ČR za rok 2002 o 40 mld. Kč. Následná revize pak přinesla další snížení uvedeného deficitu o další 7,4 mld. Kč. Skutečný celkový revidovaný deficit obchodní bilance za rok 2002 dosáhl - 71,323 mld. Kč a chyba tedy představovala téměř 40 % z odhadovaného deficitu (více jak 66 % ze skutečného deficitu). Podobně dochází k revizím i dalších makroekonomických údajů. K rozsáhlé a opakované revizi došlo u tempa růstu HDP za rok 2005, kde oproti průběžným odhadům z roku 2005 (3,7 %) dosáhlo revidované tempo růstu HDP za rok 2005 6,1 % (rozdíl 2,4 procentních bodů představuje 40 % vůči skutečnému tempu růstu HDP a téměř 65 % ve vztahu k původnímu odhadu).

V roce 2006 zveřejnil ČSÚ revidovanou časovou řadu HDP a složek jeho tvorby a užití za roky 1995 až 2004. Revize celé časové řady byla provedena (podle nařízení EU z roku 2002) zejména z důvodu metodické změny v zachycení finančních služeb nepřímo měřených (FISIM). Povinnost provést metodickou změnu využil ČSÚ k přehodnocení i dvou dalších metodických problémů a k promítnutí výsledků revize výstupů ze statistických zjišťování u podnikatelských subjektů.

Spolehlivost odhadů budoucího vývoje ekonomických veličin je pro jejich neurčitost všeobecně velice nízká v závislosti na délce období i na povaze předvídaných jevů (např. u odhadů finančních analytiků v USA dlouhodobě nedosahuje 3 %). Ve sledovaném období se zvýšil i rozdíl mezi odhadem a realitou. To je další důvod k tomu, aby extrapolace časových řad ve větší míře přihlížela k dalším souvislostem, které nelze vůbec nebo jen s velkými obtížemi kvantifikovat.

3. Přímé zahraniční investice

Důležitou součástí hospodářské politiky a faktorem růstu české ekonomiky po roce 2000 je program podpory domácích a zahraničních investic. *Přímé zahraniční investice* (PZI) jako jedna z forem finančních zdrojů přináší řadu pozitivních efektů pro rozvoj národního hospodářství. Devizový zákon ČR vymezuje přímé zahraniční investice jako investice ze zahraničí, jejichž cílem je získání podílu na kmenových akcích a rozhodovacích pravomocích ve výši alespoň 10 %. [9] Na rozdíl od jiných zdrojů zahraničního kapitálu jde o *dlouhodobé investice*, které nahrazují nedostatečné národní úspory v dané zemi. Další *přednosti PZI*:

- přináší moderní technologie,

- rozšiřují zavádění nových manažerských metod a organizace práce,
- otevírají domácím výrobkům přístup na zahraniční trhy,
- vytvářejí tlak na zlepšování institucionálního prostředí pro podnikání,
- zvyšují možnosti odbytu pro domácí subdodavatelské firmy.

K možným negativním dopadům PZI na národní ekonomiku patří:

- převzetí domácí firmy zahraničním investorem, jehož cílem není rozvoj, ale zrušení výroby a obsazení trhu vlastními výrobky,
- tlak na apreciaci (zhodnocení) domácí měny a růst deficitu obchodní bilance jako důsledek rozsáhlého přílivu zahraniční měny,
- růst inflace spojený se zvyšováním peněžní zásoby,
- růst základních úrokových sazeb vyvolaný inflačními tlaky,
- zhoršování podmínek při hodnocení rentability budoucích investic (růst úroků z úvěrů a nejistota na trhu peněz),
- zhoršení běžného účtu platební bilance v důsledku repatriace zisků,
- růst nezaměstnanosti způsobený nahrazováním práce kapitálem,
- růst mezd i v podnicích, které nedosahují předstihu růstu produktivity práce před růstem mezd,
- účetní přelévání nákladů a zisků v rámci nadnárodní společnosti z hlediska tzv. optimalizace zdanění (daňové úniky),
- nerovné a nevýhodné konkurenční podmínky pro malé firmy.

Vedle investičních pobídek bere zahraniční investor při svém hodnocení rentability a návratnosti budoucích investic v úvahu rovněž další kritéria jako je *politická stabilita* (členství v mezinárodních organizacích, mezinárodní vztahy, bezpečnost), *institucionální stabilita* (vynutitelnost práva, daňový systém, byrokracie a korupce), *ekonomická stabilita a rozvoj* (inflace, fiskální a kurzová stabilita, otevřenost ekonomiky, vnější rovnováha, velikost HDP, struktura ekonomiky, cena práce a její kvalifikace, geografická poloha, infrastruktura). Průzkumy a ekonometrické studie ukazují, že zahraniční investoři hodnotí v první řadě výše uvedená kritéria. Až v závěrečné fázi výběru lokality při vyrovnání politických, institucionálních a ekonomických podmínek pro investování přihlížejí i k investičním pobídkám. [10]

Pro podporu podnikání, domácích investic a přílivu PZI do ČR byla již v roce 1992 založena agentura

CzechInvest, která je příspěvkovou organizací Ministerstva průmyslu a obchodu. [11] K důležitým změnám pro investování došlo v ČR v roce 1998, kdy byl vypracován systém poskytování investičních pobídek. I v důsledku jejich zavedení se objem PZI v uvedeném roce zvýšil téměř 3krát ve srovnání s předcházejícím rokem. Novela zákona o investičních podmínkách od roku 2000 zakotvuje stejná práva a podmínky pro zahraniční i domácí investory.

V roce 2003 byla schválena druhá novela zákona o investičních pobídkách, která nabyla svou účinnost vstupem ČR do EU. Česká republika dosahuje v posledních letech nejvyšší příliv PZI v přepočtu na obyvatele v rámci zemí střední a východní Evropy.

Pobídky pro investice do zpracovatelského průmyslu zahrnují:

- slevu na dani z příjmu právnických osob po dobu deseti let (pro nově vzniklou společnost),
- částečnou slevu na dani z příjmu právnických osob po dobu pěti let (pro existující společnost),
- převod technicky vybaveného území popř. pozemku za zvýhodněnou cenu,
- dotaci na vytváření pracovních příležitostí (podle nezaměstnanosti v regionu),
- dotaci na školení a rekvalifikaci.

Kritériem pro získání těchto pobídek je, aby investice směřovala do koupě nebo výstavby nového výrobního podniku nebo do rozšíření či modernizace stávajících výrobních zařízení, investor musí investovat minimálně 200 mil. Kč, investice musí být nejméně z 50 % kryta vlastním jměním investora, investice musí být zprovozněna do 3 let od udělení pobídky, investor musí provozovat novou investici po dobu nejméně 5 let, příjemce podpory na pracovní místa musí zachovat počet vytvořených míst po dobu minimálně 5 let, navrhovaný projekt musí splňovat všechny ekologické normy ČR, *investice do technologicky vyspělého strojního zařízení* musí představovat *nejméně 40 % celkové investované částky*. [12]

PZI mají v ČR *pozitivní dopad na ekonomický růst*. Jejich prostřednictvím dochází k rychlejší restrukturalizaci nabídkové strany ekonomiky, ke zvýšení výrobních kapacit a exportní výkonnosti podniků, nedluhovému financování deficitu běžného účtu platební bilance, k vnější rovnováze a stabilitě měny, zavádění vyspělých výrobních technologií a růstu produktivity práce. Vznikají nové pracovní příležitosti a zvyšují se příjmy státního rozpočtu z daní z příjmu i z nepřímých daní. [13] Z hlediska dlouhodobého mohou působit PZI na ekonomiku ČR negativně v případě, že by převládala *repatriace zisků* do zahraničí popř. odliv PZI do zemí s vyšším zhodnocením kapitálu.

K hlavním *překážkám dalšího zvyšování přílivu PZI* do ČR patří:

- nedostatečná dopravní infrastruktura (nejdou budovány hlavní dálniční sítě v ČR ani jejich napojení na dálniční sítě okolních států),
- administrativní překážky (zdlouhavé vyřizování registrace firmy v ČR, územní řízení, stavební povolení i posuzování vlivu nových výrobních kapacit na životní prostředí),
- podmínky pro pobyt zahraničních pracovníků v ČR (zprísňení zákona o pobytu cizinců na území ČR),
- systém vzdělání (nedostatek škol s výukou v anglickém jazyce na základních, středních i vysokých školách),
- technické vzdělání (klesá podíl absolventů technických oborů na všech úrovních výuky). [14]

Přímé zahraniční investice v ČR jsou důležitým faktorem ekonomického růstu i *zvyšování konkurenceschopnosti* naší ekonomiky. V roce 2004 se příliv PZI do ČR ve srovnání s rokem 2003 téměř zdvojnásobil a jejich objem dosáhl 114,7 mld. Kč, tj. přibližně 4,463 mld. USD. Z nově přistupujících zemí střední a východní Evropy tak dosahovala ČR v roce 2004 nejvyšší objem přímých zahraničních investic na jednoho obyvatele (11,2 tis. Kč).

Do roku 2002 byla hlavním faktorem růstu objemu přímých zahraničních investic do ČR *privatizace*. V roce 2004 došlo ke změně struktury PZI. Hlavní formu přímých zahraničních investic představoval základní kapitál a *reinvestovaný zisk* (104,4 mld. Kč), tj. 91 % z celkového přílivu přímých zahraničních investic. Téměř 80 % PZI v roce 2004 pocházelo ze zemí EU-25, a to především z Nizozemí, Německa a Rakouska. Na dalším místě byly PZI z USA a Japonska. *Většina investic směřovala do zpracovatelského průmyslu* (48 %). Významně vzrostl podíl PZI do vývoje, inovací a strategických služeb.

Odliv přímých zahraničních investic se v roce 2004 ve srovnání s rokem předchozím zvýšil na 14,0 mld. Kč (546 mil. USD). Největší část této částky směřovala do Bulharska (nákup distribučních firem akciovou společností ČEZ).

V roce 2005 se příliv PZI do ČR ve srovnání s předcházejícím rokem opět přibližně zdvojnásobil a dosáhl 11 mld. USD, tj. nejvyšší úroveň, které kdy bylo v naší historii dosaženo. Tento objem přesahuje běžnou absorpční schopnost malé otevřené ekonomiky. Přibližně polovina této částky souvisí např. s prodejem společnosti Unipetrol a státního podílu v Českém Telecomu [15], ale rovněž odráží rozsáhlé vládní investice do infrastruktury a další opatření na podporu přílivu PZI. Odliv PZI v daném roce dosáhl 0,9 mld. USD. [16]

Příliv zahraničního kapitálu do zpracovatelského průmyslu se projevil strukturálními změnami. Rostla váha výroby a oborů s vyšší úrovní přidané hodnoty a technologické náročnosti. Podniky pod zahraniční kontrolou vykazovaly vysokou výkonnost. Přílivem zahraničního kapitálu se zvýšila i konkurenceschopnost, prostřednictvím které si zahraniční společnosti zajistily větší přístup na zahraniční trhy. Zvýšily se tak i tržby z přímého vývozu. *Podíl soukromých podniků pod zahraniční kontrolou* na celkových tržbách průmyslu v roce 2005 dosáhl 54,8 % a pracovalo v nich 40,5 % z celkového počtu zaměstnanců. [17]

K hlavním komparativním výhodám ČR pro PZI stále patří naše poloha a dobré dopravní spojení s Evropou, vzdělaná, kvalifikovaná a pružná pracovní síla, rozvinutá domácí dodavatelská základna, dobrá úroveň vědeckovýzkumné základny, ekonomický růst a pokračující restrukturalizace průmyslu, investiční pobídky a další opatření na podporu podnikání. Další příliv PZI je možné zajistit zlepšením systému stávajících investičních pobídek (zavedením pobídek pro sektory s vysokou přidanou hodnotou), zdokonalováním systému podpory rozvoje průmyslových zón a zlepšováním celkového investičního prostředí ČR. [18]

4. Podnikatelské prostředí a vliv médií

Příznivý vliv na ekonomický růst ČR po roce 2000 má zlepšující se podnikatelské prostředí. Zlepšování podmínek pro podnikání v ČR zahrnuje *opatření ke zkrácení času potřebného pro založení firmy* (vytvoření jediného kontaktního místa pro podnikatele), *nový zákon o konkurzu a vyrovnání, účinnější fungování státních institucí a soudnictví, snižování daní ze zisku podniků* a stanovení horní hranice pro příspěvky podnikatelů na sociální i zdravotní pojištění. Všechny výše naznačené body jsou všeobecně akceptovány, ale *přeceňována je úloha zdanění*.

Daňová politika může působit na ekonomický růst především prostřednictvím svého vlivu na trh kapitálu a trh práce. Ekonomické analýzy zabývající se *vztahem mezi mírou zdanění, investiční aktivitou a hospodářským růstem* nepřinášejí jednoznačné výsledky. Ukazují, že korelace mezi daněmi a růstem může být statisticky nevýznamná, mírně pozitivní, nebo mírně negativní. Pozitivní vliv daní je dáván do souvislosti s vyšší nabídkou kvalitních veřejných statků a služeb, které umožňují zvýšit produktivitu práce, kapitálu a podporujících tak ekonomický růst; vládní transfery mohou snížit velké sociální rozdíly, posílit sociální soudržnost a omezit výskyt negativních sociálních jevů. Podle jiných studií (např. OECD a dalších zdrojů) může 10% pokles daňové sazby zvýšit roční ekonomický růst

přibližně o 0,5 %. Týká se to však jen zemí s vysoce nadprůměrným daňovým břemenem. [19]

Tyto závěry však musí být posuzovány s velkou obezřetností, protože simulační modely neberou v úvahu celý komplex strukturálních charakteristik a souvislosti reálné ekonomiky. Vliv daní na fungování ekonomiky je proto do značné míry neurčitý, nestálý a sporný. [20]

Výsledky hodnocení *dopadu daní na ekonomický růst* jsou pravděpodobně ovlivněny především tím, do jaké míry jsou brány v úvahu vedle ekonomických i sociální aj. souvislosti a zda je uplatněno dlouhodobé hledisko. Tendence k růstu daňového zatížení bude i do budoucna pravděpodobně dále zesilována potřebou dodatečných prostředků na řešení globálních a sociálních problémů ve světě jako jsou hrozící ekologické pohromy, nemoci, nedostatek potravin a vody nebo boj s terorizmem. [21]

Ekonomická teorie, ale i zkušenosti z vývoje členských zemí OECD ukazují, že snižování daňového zatížení samo o sobě nevede v hospodářské praxi k vyšší ekonomické aktivitě, k vyšším *investicím*, k racionálnější alokaci a úsporám zdrojů, ale ke snižování veřejných výdajů i v oblasti infrastruktury, k růstu rozpočtového deficitu, veřejného dluhu a skrytého zadlužování budoucích generací. V rámci úsporných opatření tak dochází k zanedbávání i prosté obnovy dopravních sítí, bytového fondu, klesají výdaje na zajištění bezpečnosti, pořádku, rozvoje školství, vědy, zdravotnictví aj. oblastí důležitých z hlediska efektivního fungování a dlouhodobého rozvoje národního hospodářství. [22]

Při mezinárodním srovnávání *tzv. složené daňové kvóty* (poměr daňového výnosu včetně příspěvků na sociální a zdravotní pojištění ve vztahu k HDP) dochází k velkému zkreslení, které může být kromě jiného způsobeno i tím, že v některých zemích tento ukazatel nezahrnuje plně *příspěvky na sociální, zdravotní aj. pojištění*, které představují pro většinu domácností a firem dodatečnou a významnou daňovou zátěž, ať jde o povinné či *tzv. dobrovolné pojištění* (např. příspěvky zaměstnanců i zaměstnavatelů do soukromých sociálních, penzijních aj. fondů, povinné spoření apod.). Přes výše uvedené výhrady převládají a šíří se v našich médiích názory o vysokém zdanění v ČR. Tyto názory jsou založené na nedokonalých, nesrovnatelných a zastaralých informacích. Ve skutečnosti je míra zdanění u nás ve srovnání např. s EU jedna z nejnižších. [8]

Mezinárodní instituce (OECD a Eurostat) provedly ke konci roku 2004 revizi metodiky výpočtu celkové míry zdanění podle *složené daňové kvóty* (poměr daňových příjmů včetně příspěvků na sociální a zdravotní pojištění k HDP v procentech). Sjedením metodiky došlo ke změnám při výpočtu *celkových daňových příjmů* (čitatele vzorce) i *HDP* (jmenovatele vzorce). V případě ČR došlo

k poměrně velkému *nárůstu HDP* např. zahrnutím dříve opomíjených nebo podhodnocených položek jako je amortizace dopravních sítí, služeb spojených s bydlením apod. Jen uplatněním jednotné metodiky a kritérií EU při výpočtu HDP ČR poklesla daňová kvóta v jednotlivých letech až o 3 procentní body. Dále došlo k uplatnění jednotné metodiky i při výpočtu *celkových daňových příjmů*. V důsledku tohoto sjednocení metodiky poklesla složená daňová kvóta v ČR o dalších přibližně 2,5 procentních bodů. Podle revidovaných údajů tak *klesla složená daňová kvóta ČR v roce 2003 přibližně na 35 %* (z EU-15 mělo nižší daňové zatížení pouze Irsko, z nových členských zemí Slovensko a Pobaltské státy). [23]

Důležitou úlohu a vliv na utváření podnikatelského prostředí mají *informační média* (televize, rozhlas, tisk), která ovlivňují názory, očekávání, rozhodování a chování firem i domácností na trhu spotřebních a investičních statků. V souvislosti s vlivem médií na utváření veřejného mínění a očekávání použil významný americký ekonom J. K. Galbraith (1908-2006) již před padesáti lety pojem „*konvenční moudrost*“ ("conventional wisdom"), která zahrnuje společně sdílené hodnoty či všeobecně přijímané názory v určité společnosti a době. Obeznamenost nejen s ekonomickou realitou je důležitou podmínkou pro její všeobecné přijímání, a tím i pro společenskou stabilitu. [24, s. 7]

Jako jeden z příkladů vlivu nových okolností na změny "*konvenční moudrosti*" uvádí J. K. Galbraith názory na vyrovnanost státního rozpočtu v době hospodářské krize 30. let 20. století. Do té doby "*konvenční moudrost*" zdůrazňovala nutnost každoročně vyrovnaného státního rozpočtu. Ale potom se realita postupně změnila. F. R. Roosevelt v roce 1932 prohlásil, že pokračování snahy o vyrovnaný rozpočet v době krize přivede zemi k trvalé chudobě. V roce 1936 pak J. M. Keynes ve své knize *Všeobecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz* napadl myšlenku trvání na vyrovnaném rozpočtu za jakýchkoliv okolností a při jakékoliv úrovni ekonomické aktivity. Tato myšlenka se pak stala trvalou součástí "*konvenční moudrosti*". [24, s. 15]

Sdělovací prostředky by měly nestranně informovat a napomáhat k *utváření názorů odpovídajících reálné situaci*. Zajímavé je v tomto směru hodnocení prostoru, který je v našich médiích vymezen pro různé ekonomické události, názory a postoje. Údaje o zaměření a povaze naší publicistiky zveřejňuje např. od roku 1996 časopis *Media Monitor*, který provádí průběžnou obsahovou analýzu hlavních českých médií. [25]

Na utváření veřejného mínění má velký vliv i samotný *výběr informací* a zpráv, který provádějí sdělovací prostředky. Některé zkušenosti ukazují, že pohotovost a profesionální zpravodajství může (přímo i prostřednictvím

veřejného mínění) předejít vážným problémům nebo pomoci jejich rychlejšímu řešení. Negativní a zastaralé informace mají v našich médiích velkou setrvačnost a v určitých cyklech se neustále vracejí.

Při hodnocení ekonomických procesů a údajů v médiích je rozhodující, aby byla uplatněna **stejná kritéria**. Největší rozdíl v přístupu a *uplatnění různých kritérií* v našich médiích je patrný při *mezinárodním srovnávání* ekonomických, ale i jiných ukazatelů, jevů a procesů (tempa růstu HDP, státního dluhu, veřejného dluhu, zahraničního zadlužení, daňového zatížení, konkurenceschopnosti, školství, zdravotnictví atd.). Vyzdvihování určitých pozitivních stránek, předností, ale přehlížení i závažných problémů na straně jedné (v zahraničí) a zveličování nedostatků a převážně negativních aspektů na straně druhé (v ČR) zcela znehodnotí výsledky srovnávání. V případě uplatnění různých kritérií v náš neprospěch v mezinárodním srovnávání a šíření pesimismu působí negativně při spoluvytváření podnikatelského prostředí a očekávání firem i domácností.

V důsledku výběru provedeného redakcí se v diskusích často střetávají lidé, kteří hovoří stejným jazykem, používají stejné pojmy, ale podle úrovně a zaměření svého vzdělání i praxe přikládají těmto pojmům různý význam. Střet názorů tak probíhá *na různých úrovních abstrakce* či konkrétnosti, kdy se tyto názory míjejí. Výsledkem je vzájemné nepochopení a zdánlivá převaha povrchních, zjednodušených, ale v krátkém čase a prostoru široké veřejnosti lépe srozumitelných představ a názorů.

Informační média by mohla mít v budoucnu větší pozitivní vliv. Jedním z předpokladů je však i změna komunikace a přístupu státních aj. institucí k médiím (např. na základě analýzy vzdělání, odborného profilu, praxe, názorové vyhraněnosti a zaměření ekonomických redaktorů i komentátorů). Důležité je i rychlé reagování na neúplné či neobjektivní informace v médiích a srozumitelné prezentování minulého ekonomického vývoje i budoucích záměrů vlády v širších sociálně ekonomických souvislostech.

Subjektivní pocity lidí a jejich *očekávání* formovaná sdělovacími prostředky jsou důležitým objektivním *faktorem ekonomického rozvoje*. V době, kdy převládá výběr negativních zpráv, jednostranných a povrchních komentářů, pak vzrůstá ve společnosti nedůvěra, nejistota, klesají výdaje domácností, investice firem a dochází k nižšímu hospodářskému růstu, než který by odpovídal daným ekonomickým podmínkám. V tomto směru měla pravděpodobně média větší vliv na počátku ekonomické transformace, než je tomu v současnosti.

Ukazatel *HDP a jeho interpretace* analytiky, ekonomickými experty a médii *vede k utváření určitého podnikatelského i spotřebitelského očekávání* a atmosféry, která zpětně pozitivně nebo negativně *ovlivňuje růst makroekonomického produktu*. Jedním ze specifických aspektů ekonomického růstu ČR je rozpor mezi ekonomickou skutečností (příznivý ekonomický vývoj ČR po roce 2000, růst důvěry investorů i spotřebitelů, optimistická očekávání, růst produktivity a reálných mezd, růst konkurenceschopnosti aj. ukazatelů mezinárodního srovnávání) a negativním hodnocením (pesimistickými prognózami a očekáváním), které přinášejí hlavní informační média. [26]

5. Závěr

Analýza a mezinárodní srovnávání oficiálních statistických údajů musí *přihlídnout k rozdílům v metodice* zjišťování sledovaných veličin a jejich obsahu. Přehlížení makroekonomických souvislostí a metodických rozdílů ve výkaznictví přináší zkreslený obraz ekonomické reality, který zcela znehodnocuje závěry a doporučení ekonomických analýz jak na národohospodářské úrovni při koncipování hospodářské politiky, tak i na podnikové úrovni a způsobuje těžko kvantifikovatelné ekonomické ztráty v růstu makroekonomického produktu.

Specifickým rysem prosazované transformační strategie České republiky v 90. letech bylo soustředění *hospodářské politiky* na makroekonomickou stabilizaci při *nedostatečné podpoře ekonomického růstu* a strukturálních změn na odvětvové a podnikové úrovni. Od konce 90. let jsou rozpracovávány programy strukturální politiky jako je *program podpory domácních a zahraničních investic*. Za hlavní *východí impuls a stimul růstu makroekonomického produktu ČR* po roce 2000 můžeme považovat *příliv přímých zahraničních investic*.

Při analýze podmínek pro investování stojí v popředí zájmu investorů *politická stabilita, institucionální stabilita* (vynutitelnost práva, daňový systém, byrokracie a korupce) a *ekonomická stabilita* charakterizovaná vývojem hlavních makroekonomických ukazatelů, které vypovídají o dosažené úrovni ekonomiky a naznačují příležitosti i rizika investování v ČR.

Na ekonomický růst ČR po roce 2000 působí příznivě i zlepšující se podnikatelské prostředí. Velký vliv na utváření podnikatelského prostředí v ČR, atmosféry a očekávání podnikatelů i spotřebitelů, domácích i zahraničních investorů mají *informační média*. K tématům, při kterých mají protikladné názory v médiích nevyvážený prostor a jsou v nich především při mezinárodním srovnávání uplatněna *různá kritéria* v náš neprospěch patří i problematika ekonomického růstu, míry zdanění, deficitu státního rozpočtu, veřejného

zadlužení, zahraničního zadlužení aj. Při uplatnění *stejných kritérií* vzrůstá objektivita, důvěra a sní i sledovanost daných médií ze strany veřejnosti. Ekonomická realita a obraz vytvářený o české ekonomice médii doma i vůči zahraničí se pak dostává do většího souladu.

Za hlavní *specifický aspekt ekonomického růstu* v ČR po roce 2000 (ve srovnání s 90. lety) můžeme tedy považovat *hospodářskou politiku* zaměřenou na *podporu domácích i zahraničních investic* a na *zlepšování podnikatelského prostředí*. S tím úzce souvisí vysoký *příliv přímých zahraničních investic* a další aspekty ekonomického růstu ČR po roce 2000:

- *Politická stabilita* a členství ČR v EU, OECD, MMF, SB, WTO aj. mezinárodních organizací.
- *Institucionální stabilita* a příznivé podnikatelské prostředí (daňové zvýhodnění pro velké domácí a zahraniční investory, klesající míra daňového zatížení firem i domácností, zlepšující se institucionální prostředí).
- *Makroekonomická stabilita* (nízká míra inflace, nízký deficit státního rozpočtu, nízká míra veřejného zadlužení, nízká míra hrubého zahraničního zadlužení aj.).
- *Rozvinutá infrastruktura* (hustá dopravní a komunikační síť, dostatečná a spolehlivá energetická síť, dobrá úroveň školství, zdravotnictví atd.).
- *Kvalifikovaná a ve srovnání s jinými vyspělými ekonomikami levná pracovní síla*.
- *Sociální stabilita* související s politickou stabilitou, ekonomickou stabilitou a se zaměřením hospodářské politiky.
- *Příznivá geografická poloha* z hlediska zásobování a odbytu zboží doma i v zahraničí.
- *Podhodnocený kurz české koruny* vůči hlavním zahraničním měnám, který stlačoval cenu našich aktiv pro zahraniční investory v souvislosti s privatizací českých podniků i v případě přímých a portfoliových investic.
- *Předstih růstu vývozu před dovozem*, který vedl ke snižování deficitu obchodní bilance ČR a ke vzniku jejího přebytku od roku 2005.
- *Příznivý vývoj cenových relací v zahraničním obchodě* (T/T, terms of trade), kdy ceny našich vývozu zboží a služeb rostly rychleji než ceny dovozu, a tedy tempo růstu *reálného národního důchodu* jako rozhodujícího zdroje domácí spotřeby a investic bylo vyšší než tempo růstu HDP.
- *Dlouhodobé zhodnocování kurzu domácí měny* vůči zahraničním měnám jako výraz zvyšování výkonnosti a konkurenceschopnosti české ekonomiky.
- *Postupné snižování reinvestic* zahraničních investorů ze zisku dosaženého v ČR a růst objemu prostředků, které odcházejí od nás v podobě dividend zpět do zahraničí.
- *Statisticky významný rozdíl mezi ekonomickou realitou a hodnocením ekonomického vývoje* (analýzou minulosti i predikcí budoucnosti) jako východiska pro koncipování hospodářské politiky i očekávání firem a domácností.
- *Nesoulad mezi v mezinárodním srovnání příznivou ekonomickou realitou na jedné straně a obrazem vytvářeným o české ekonomice médii*.

Některé z těchto aspektů podrobněji rozebírají další příspěvky zpracované v rámci daného výzkumného projektu.

Tento příspěvek byl zpracován v rámci grantu GAČR č. 402/04/0642.

Literatura:

- [1] Hájek, L.: Problémy měření a mezinárodního srovnávání hrubého domácího produktu jako kritéria ekonomického růstu. In: Sborník z mezinárodní vědecké konference Národná a regionálna ekonomika V, 6. - 8. října 2004, Herlany, Ekonomická fakulta Technické univerzity v Košicích, s. 167-175.
- [2] Spěváček, V. a kol.: Transformace české ekonomiky: politické, ekonomické a sociální aspekty. Praha, Linde 2002.
- [3] Hájek, L.: Ekonomické informace v médiích a jejich vliv na veřejné mínění. Hradec Králové, Gaudeamus 2001, s. 151-157. Sborník z XXXIII. vědecké konference - Systémové inženýrství SI 2001, Občanská výchova pro novou společnost, 24. 4. - 26. 4. 2001, Univerzita Hradec Králové, s. 153.
- [4] EU. The Regional Policy of the EU. <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/s24000.htm>
- [5] Hájek, L.: Měření hrubého domácího produktu a ekonomický růst v Evropské unii a USA. E+M Ekonomie a Management, 2005, 8, 4, s. 5-13, ISSN 1212-3609.
- [6] Spěváček, V.: K vývoji souhrnných ukazatelů reálného důchodu v České republice. Working Paper CES VŠEM No 2/2005. <http://www.vsem.cz/?section=2&cat=2&subcat=3&page=2>
- [7] Vintrová, R.: Co neodhaluje HDP při analýze ekonomického růstu a reálné konvergence. Working Paper CES VŠEM No 1/2005. <http://www.vsem.cz/?section=2&cat=2&subcat=3&page=2>
- [8] Hájek, L.: Daňové zatížení v zemích OECD a v České republice. Politická ekonomie, roč. 51, č. 5, 2003, s. 714-725.
- [9] ČNB. Devizový zákon. http://www.cnb.cz/pdf/devizovy_zakon_2004.pdf
- [10] Investiční pobídky a jejich efektivnost. NEWTON Holding 2003. www.newton.cz
- [11] Strategie agentury CzechInvest na období 2004 – 2006. CzechInvest 2004. www.czechinvest.org
- [12] Manuál k investičním pobídkám pro zpracovatelský

- průmysl. CzechInvest 2005, www.czechinvest.org
- [13] Analýzy vlivu firem podpořených investičními pobídkami na vybrané indikátory české ekonomiky, <http://www.mpo.cz/dokument845.html>
- [14] Vyhodnocení účinnosti investičních pobídek. MPO ČR 2000. www.mpo.cz
- [15] Analýza vývoje ekonomiky ČR a odvětví v působnosti MPO za rok 2004. MPO ČR. http://www.mpo.cz/xqw/webdav/-UTF8-/dms_mpo/getFileinternet/21147/21541/ANAL04.PDF
- [16] OECD: Trends and Recent Developments in Foreign Direct Investments. <http://www.oecd.org/dataoecd/54/58/37010986.pdf>
- [17] Analýza vývoje ekonomiky ČR a odvětví v působnosti MPO za rok 2005, MPO ČR, <http://www.mpo.cz/cz/ministr-a-ministerstvo/analyticke-materialy/#238>
- [18] Hájek, L., Hynek, J., Janeček, V.: Hodnocení investic do vyspělých technologií. Hradec Králové: Gaudeamus 2005, 291 s., ISBN 80-7041-787-0.
- [19] Bronchi, Ch. Burns, A.: Daňový systém v České republice. *Finance a úvěr*, 2001, č. 12, s. 618-638.
- [20] Leibfritz, W., Thornton, J., Bibbee, A.: Taxation and Economic Performance. Paris, OECD 1997 (WP No. 176).
- [21] Hájek, L.: Daňová reforma na Novém Zélandu a její tendence v zemích OECD. *Ekonomický časopis*, 49, 2, 2001, s. 318-329, ISSN 0013-3035
- [22] Hájek, L.: Daňová politika ČR v mezinárodním srovnání. *E+M Ekonomie a Management*, roč. 5, č. 2, 2002, s. 20-25.
- [23] Vintrová, R.: Pád jednoho mýtu. *Ekonom*, č. 44, 2004.
- [24] Galbraith, J. K.: *The Affluent Society*. 4th edition, London, Penguin Books 1991.
- [25] Media Monitor, www.innovatio.cz
- [26] ČSÚ: Důvěra dále vzrostla, <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/ckpr082506.doc>